

Mora äng och ting av Mats G Larsson april 2022

År 1700 skrev Johan Törner en avhandling om Mora sten, vilken nu glädjande nog blivit översatt från latin till svenska av Britt Hedberg (2021). Den innehåller inte något nytt av betydelse förutom en sak: den beskriver (s. 17) Juthögen så att man kan få en uppfattning om dennas höjd. Tidigare visste vi bara hur den såg ut i markplanet genom att flera kartor från 1600-talet och framåt har den utsatt med måtten omkring 25x15 meter. Men nu får vi av Törner veta att: ”På samma äng höjer sig litet högre en liten kulle, i vilken...”¹, följt av en beskrivning av en tradition i bygden om att fallna danskar en gång begravts i högen. Bakgrunden är förstås namnet Juthögen, vars namn Törner dock inte nämner.

Vi får tack vara detta informationen att högen, trots sin relativt stora utbredning i markplanet, inte varit så hög. Detta stärker den uppfattning som kunde dras då den mättes upp i samband med min undersökning år 2009 i samarbete med föreningen Långhundraleden, nämligen att den snarare kan ha varit en plåtå än en regelrätt hög. Att den ändå haft en betydande storlek och uppfattades som en gravhög framgår dock av traditionen om de begravda danskarna.

Mindre glädjande är däremot de inledande kommentarer som översättaren gjort angående min uppsats om Mora sten (Larsson 2010), vilka helt bygger på grova missuppfattningar av vad jag faktiskt skrivit. Eftersom hon också relativt detaljerat tar upp det referat av min uppsats som gjorts av Sven-Erik Pernler (2019 s. 143–144) finns det anledning att misstänka att det är avsnittet om Mora sten i hans bok som är upphovet till dessa missuppfattningar. Det finns därför anledning att korrigera flera fullständigt felaktiga uppgifter som han ger i boken (vilken jag först nu har uppmärksammat).

Pernler börjar med den närmast förolämpande antydningen om att min identifikation av stenmaterialet i tre kronor-stenen och de så kallade dokumentstenarna i museibygnaden som Vattholmamarmor skulle ha något samband med att Vattholma är min hemort (som det för övrigt inte är), vilket han sedan kompletterar med egna geologiska bedömningar av hur detta material bör se ut i jämförelse med andra stenarter. Han påstår vidare att jag hävdade att Karl Knutsson skulle ha skadat Mora sten för att tillverka sin egen kröningssten och att man skulle ha slagit loss flera delar av Mora sten för att tillverka även övriga ”dokumentstenar”. Han tillägger vidare att Mora sten inte behöver ha varit av Vattholmamarmor, underförstått att jag utgått från detta.

Det kan ibland vara svårt att läsa innantill, men här verkar Pernler ha haft svårare än de flesta och därför totalt missuppfattat texten i min uppsats. För det första är det inte jag som gjort analysen av stenarna utan en expert från Sveriges geologiska undersökning, vilket tydligt framgår av min

¹ Hedbergs översättning här kompletterad med hjälp av prof. emeritus Hans Helander.

text. Samma uppgift finns dock redan i Eenbergs bok om Uppsala från 1704 (s. 124), där han ger materialet det med Vattholmamarmor liktydiga namnet Lena-marmor (vilket jag ännu inte hade noterat när jag skrev min uppsats). Och nu visar sig det sig att även Törner i sin avhandling (2021 s. 23) skriver att stenarna är av marmor. (Jag vet inte om någon av dessa personer haft Vattholma som hemort, men det finns ingenting som tyder på detta.) Som alla som besökt museibygnaden kunnat se så har dessa stenar en – om än nedsmutsad – vitaktig färgton, vilket överensstämmer väl med de äldre uppgifterna om Mora sten.

Vidare – och det viktigaste – är att jag i min uppsats (Larsson 2010 s. 298–302) klart och tydligt ifrågasätter den slentrianmässiga uppfattningen att de mindre stenarna är dokumentstenar och endast lägger fram teorin att de är delar av den ursprungliga Mora sten, vilken kan ha spräckts någon gång i samband med flytten 1441 eller snart efter denna. Jag upprepar för tydlighets skull: **inte** dokumentstenar. Ingen av dem har, som jag också uttryckligen framhåller, några spår efter inskrifter, samtidigt som de är synnerligen klumpigt gjorda, till skillnad från vad som gäller den enda sten som vi med säkerhet vet är en ursprunglig dokumentsten, Erik av Pommerns. Denna är betydligt prydligare gjord och tillverkad av ett helt annat mer lättbearbetat och för ändamålet lämpligt material.

Det enda undantaget från detta är Karl Knutssons sten, vilken som jag också framhåller har en form som är fullkomligt orimlig om den från början varit tänkt som dokumentsten. Jag har därför föreslagit att även den varit en del av Mora sten. Att Karl Knutsson i så fall själv skulle ha låtit spräcka stenen för att använda den i detta syfte påstår jag däremot aldrig. I stället bör vi i första hand räkna med att den var spräckt redan dessförinnan, även om tyvärr varken han eller Kristian I i brist på tillgängliga källor kan uteslutas från skuld till detta dåd.

Det var för att pröva dessa hypoteser som jag gjorde en undersökning av stenmaterialet och en mätning av stenarnas tjocklek. Bägge visade att de kan ha tillhört en och samma sten, vilket stärker hypotesen. Att denna ursprungliga sten förefaller ha varit rund och ha haft en diameter på drygt 160 cm antyds vidare av Karl Knutssons rundade stensegment. Det är detta som lett till antagandet att det rört sig om Mora sten, inte någon förutfattad mening om materialet i denna såsom Pernler missuppfattat saken.

Inte heller verkar Pernler ha läst min relativt detaljerade genomgång av Juthögen och dess omgivning (Larsson 2010 s. 295-296). I stället refererar han när det gäller förslag till en möjlig tingsplats vid denna – vilket han avfärdar på några rader – ett par artiklar som överhuvudtaget inte nämner någonting om en sådan vid vare sig denna fornlämning eller vid de andra platser han tar upp i sammanhanget, Blötan och häradets avrättningsplats (Pernler 2019 s 118).

Det känns tjatigt att behöva upprepa vad man redan skrivit, men i detta fall har jag sett detta som viktigt för att minska risken för att felaktigheterna sprids vidare. Jag antar att Pernler varit så

låst vid den gamla uppfattningen om ”dokumentstenar” att han inte kunnat ta till sig vad som faktiskt står i min uppsats, men om man skriver en bok om ett ämne och argumenterar mot en annan forskare så borde man kunna begära betydligt mer av författaren. Och om man tycker att något är svårbegripligt kan man lämpligen ställa en fråga till den som skrivit artikeln (vilken har tydlig adress, telefonnummer och mailadress utskriven) innan man drar förhastade slutsatser och hafsar ner dem.

Referenser

Eeenberg, J. 1704. *Kort beskrifning om Upsala och dess antiquiteter*. Uppsala.

Larsson, M.G. 2010. Mora sten och Mora ting. *Fornvännen* 105.

Pernler, S-E. 2019. *Laggahärad*. Skellefteå.

Törner, J.L. 2021 (1700). *Mora sten*, översatt av Britt Hedberg. Uppsala.